

Herkül Millas: Empati... ama kiminle?

Herkül Millas'ın '**Azınlıkça Dergisi**' (Gümölcine) ve '**Agos Gazetesi**' (İstanbul) için ALGI(LAMAK) yazısıdır.

15 Ekim 2012

Empati... ama kiminle?

Elli yıl kadar önce bir akşamüstüydü, Beyoğlu'nda Taksim'e doğru çıkarken sağda bir sokakta gülüşmeler, bağırmalar duydum. Bir duvarın önünde on beş kadar erkekten oluşan bir kalabalık bir halka oluşturmuştu. Kıpırdanıp yere bakıyorlardı. Gidip bir göz attım. Bir kenarda bir fare, karşısında saldırmaya hazır bir kedi duruyordu. Fare buz kesilmiş gibiydi. Arada kaçacak gibi davranıyor, ama insanlar onu tekmeyle dairenin içine itiyordu. Eğleniyorlardı. Yani, insanlar eğleniyordu; belki kedi de. Ama ben bu manzaraya dayanamadım, uzaklaştım. Hâlâ gözümün önündedir o farenin çaresizliği, paniği; yürek atışlarını hissederek gibiyim. Unutmadığıma göre bu mini modern arena olayı bana çok dokunmuş olmalı.

Empatinin böyle bir özdeşleşme olduğunu çok sonraları öğrendim: kendini ötekinin yerine koymak. Şimdi de ceylanı kovalayıp yakalayan ve yiyen kaplanlı belgesellerin zevkine varamıyorum. Teknik olarak inanılmaz yüksek bir düzeyde olan bu filmleri takdirle seyredenleri empati duygusundan yoksun sanırdım. Oysa bir ara yanıldığımı anladım. O insanlarda da empati olabilir; yalnız empatiyi ceylanla değil, kaplanla yapmakta. O akşamüstü Beyoğlu'nda oynaşp gülüşen insanlar da belki kediden yana empati duymuşlardı.

Empati kelimesi farklı anlamlara geliyor. Hem ötekinin “duygularını” hissetmek, hem ötekinin “acısını” hissetmek anlamını taşıyabiliyor. Dikkat ettim, benim empatim acı çekene yönelik. Bir takım iki gol yedi mi, o takım gol atsın isterim, tanınmış takımlar yenilsin isterim, Saddam Hüseyin'in idam sahneleri, Gaddafi'nin linç sahneleri ölümle karşı karşıya gelen farenin bende neden olduğu duyguları doğurdu. Halide Edip bir savaş sonrası sahnesini ölüleri iki farklı kategoriye ayırarak şöyle çizmiş: “İşte... Yunan ölüleri. Bunlar bu ziyafetin süprüntülüğe atılmak için toplanmış bayat ve kokmuş etleri. İşte siperler önünde ezeli bir vakarla yatan şehit mezarları; bunlar bu düşünün pahalı ve değerli billurlarının kalıntıları!” (İzmir'den Bursa'ya, 1922). Ölüleri ayırmış, bizden olanla “ötekiler” diye.

Ama neden ben empatiyi mağdur olan, acı çeken, zayıf olanla kuruyorum da, başka biri güçlüden yana; ya da, mesela, etnik veya din temelinde birileriyle kuruyor? Bu sorunun cevabını bulduğumuzda idam edilen bir canıye veya öldürülen bir teröriste neden birilerinin kinle değil de empati ile yaklaştıklarını da anlayabiliriz. Türkiye'de Hristiyan misyonerler doğranınca şunları yazmıştım: “Son cinayetler... acı duymama neden oldu. Ama yalnız ölenlere ve bu ölümler yüzünden korku duyduklarına inandığım insanlara yönelik değildi bu hüznün. Cinayeti işleyenlere de acıdım. Gençecik insanlar, çocuk hemen hemen! İnsanları işkence ile 'sorgulayıp' kıştır kıştır kesecek hale nasıl geldiler? Sonra son yıllarda neler duyduklarını, neleri okuduklarını, neleri öğrendiklerini düşünmeye çalıştım” (Zaman 25.4.2007).

Kendi adıma konuşayım. Benim “ayrım yapmayan” empatimin iki nedeni olabilir. Birinci neden, suçlu kimseyi aynı anda toplumun kurbanı sayıyor olmamdır. Bir insanın suç işlemesi kuşkusuz cezayı gerektirir ama çok önemli bir soru hep cevapsız kalır: Bir insan neden suç işler? Dengeli bir ortamda büyüyen ve sağlıklı bir eğitimden geçen bir insan, zeka ve ruhî bakımdan engelli değilse, suç işlemez. Suçluların cezalandırılması işlevlidir, ceza suç oranlarını azaltır, bunlar doğru saptamalardır, ama soru bakidir: suç işleyen çevresinin de kurbanı sayılamaz mı? Çocuk yaşta gençler öldürdüklerinde onları “bayat kokmuş etler” gibi görmeyi gören anlayış bence eksik ve yanıltır. Çünkü olayı açıklamıyor, sorulara cevap sağlamıyor; yalnız suçluyu yok ediyor.

Suç işleyene, hele silah kullanarak cinayet işleyene karşı öfke ve nefret anlaşılırdır. Ama belli düzeye çıkan insanların, hele ülkeyi yöneten ve kararlarıyla geleceğimizi belirleyen kimselerin duygularının esiri olmamalarını diliyor insan. Ağır suçların sonucunda öfke, kin ve nefret en doğal reflekslerdir. Ama çare değildir. Nefret söylemimizi haklı gösterebiliriz ama bunun yararı yoktur. Oysa acıya karşı empatinin yararı vardır, çünkü çareye varmanın ilk adımı olabilir bu özdeşleşme.

Empatiyi “zayıfa ve acı çekene” karşı duymamın bir başka nedeni kendimi azınlıkların yanında hissetmemden olabilir. Kendimi “hakim” olanın yanında hissetseydim belki ben de kediden yana olurum! “Biz-onlar” kavgasında taraf olanların empatisi farklı oluyor: acıya endeksli değil, kimlikten bolca etkileniyor.

Ama benim “Empatin ille de şöyle veya böyle olmalı!” diye bir iddiam yok. İsteyen fareden, isteyen gerçekçilik adına kediden yana olabilir. Zaten kediler fareleri hep yemişlerdir ve benim duygularım bu durumu değiştirecek değildir. Kaldı ki, kediye de kin beslemiyorum. Ama zoruma giden, birilerinin çıkıp duygularıma karışmasıdır. Kime acıyacağımı, kime kin duyacağımı bana anlatmaya çalışanlar çıkıyor arada. Hislerimizi açıklamak da suç olmaya doğru gidiyor. Davranışlar değil, duygular da akreditasyondan geçiyor. Artık nasıl hissedeceğimizi de otoriteye

sormalıyız anlaşılır. Hislerimizi açıklamadan önce “uygunluk derecesini” kontrol etmeliyiz, suçlu sayılmamak için. Resmi kurumlar vicdan kriterlerini biliyorlar anlaşılır. Bu alanda onay alınmadan konuşmak veya gözyaşı dökmek kabahat ve suç sayılabilir. Toplumsal denetim demek ki böylesine yol almış!

Sulu gözlüler dikkat etmelidir. Liderlerimizin hangi durumlarda ağladıklarını dikkat etmeli, ona göre ağlanmalıdır. En iyisi hangi durumlarda vicdanımızın sızlaması gerektiğini açıkça ilan edilmesidir. Bu durumların bir listesi yapılabilir, yaş miktarı ve sıklığı da bir standarda konabilir. Kuzey Kore'nin lideri Kim İl Sung ölünce bütün millet tek yumruk halinde ne güzel ağlamıştı, değil mi? Yok, herkes kafasına göre ağlarsa bu işin sonu nereye varır! Birlik beraberlik kalır mı memlekette? Böyle düşünenlere de empati duyabiliyorum: bunu belletmişler, durumu aşamıyorlar...